

Gemeentebreed

De kleur van de avondmaalsviering

C. van Dijk

We hebben al enige tijd de keuze uit meerdere formulieren voor de viering van het heilig avondmaal in de gemeente.

De bedoeling bij de verschijning van deze formulieren was, het mogelijk te maken dat we vaker avondmaal vieren. En ook om het makkelijker te maken om prediking en heilig avondmaal in één dienst te combineren. Hoe maak je optimaal, met de meeste stichting, gebruik van de gegeven mogelijkheden? En hoe komt de in de formulieren gegeven variatie tot zijn recht? Is het mogelijk door de keuze van een bepaald formulier een eigen kleur aan een avondmaalsbediening te geven?

Hoe vaak hoor je het heilig avondmaal te vieren?

Vaker avondmaal vieren dan vier keer per jaar, dat wilden we bevorderen door meer formulieren. Maar hoe vaak is nu eigenlijk de bedoeling?

Daar hebben we vanuit de Schrift geen antwoord op. Wel moet je vaststellen dat het vieren van het avondmaal frequent gebeurde in de periode die beschreven wordt in Handelingen. De combinatie van een gezamenlijke maaltijd en het vieren van het heilig avondmaal is het beeld dat zich aan je opdringt (Hand. 2:42 en 46; 20:7v). De gemeente komt samen voor het breken van het brood. Daarbij moet je ook denken aan de liefdemaaltijd die daarbij hoorde. Het avondmaal werd gevierd als een deel van de liefdemaaltijd (zie ook 1 Kor. 11:17v). In hoeverre zijn we gebonden aan de indruk die we krijgen uit de bijbelse berichten? Er wordt nooit een expliciet voorschrift gegeven over de frequentie van het avondmaal.

Calvijn was voorstander van een wekelijkse avondmaalsviering. Maar dat is ook in zijn tijd niet gerealiseerd. Eens per maand werd in Genève wel haalbaar geacht.

Het is toe te juichen als we vaker dan het kerkrechtelijk minimum van vier keer per jaar (art. 61 KO) het avondmaal vieren. God, die in de verkondiging van het evangelie wekelijks het geloof in de harten van de gemeenteleden werkt, wil dat geloof ook versterken door het gebruik van het avondmaal. Bij de doop streven we ernaar die zo spoedig mogelijk te bedienen (art. 56 KO). God geeft dat teken bij zijn belofte. En daar mag je niet zonder goede redenen mee wachten. Het is naar analogie daarvan dan ook goed om geregeld het avondmaal te vieren.

Hoe vaak dat is: geregeld? Dat is aan de plaatselijke kerkenraad om uit te maken. Laat echter niet de verkondiging van het Woord moeten lijden onder de viering van het avondmaal. Laat de viering van het avondmaal gerust maar iets bijzonders blijven. Het gevaar van vervlakking door gewenning ligt altijd op de loer.

Het ritme van de avondmaalsvieringen dien je vanouds ook terug te vinden in een goede voorbereiding op de viering. En, daaraan verbonden, ook in de bediening van de tucht in de gemeente. Het tuchtmiddel bij uitstek is toch de afhouding van het avondmaal. Er dient dus ook tussen de vieringen ruimte te zijn om over de uitwerking van dit tuchtmiddel met gemeenteleden door te spreken, en om bekering of verharding te constateren. En laat duidelijk blijven dat het avondmaal gevoegd is bij de verkondiging van het Woord. Wijzen van

avondmaalvieren die optimaal de gelegenheid geven om het Woord in diezelfde dienst te verkondigen, verdienen daarom mijns inziens de voorkeur.

Avondmaalsformulieren

We hebben op het moment verschillende avondmaalsformulieren. Aanleiding voor het vrijgeven ervan was: mogelijkheden te bieden voor vaker avondmaal vieren met een grotere variatie.

Laten we de mogelijke formulieren eens bij langs lopen. Hoe groot zijn de verschillen? En hoe groot is de variatie en waar zit die dan in?

1. Het klassieke formulier (I)

Dit is een formulier met een breed onderricht, met ruime aandacht voor de zelfbeproeving die bij het Avondmaal hoort. Dit formulier dienen we in ere te houden. Het onderricht dat hierin gegeven wordt, is van hoog niveau. Je kunt stellen dat het een preek op zichzelf is, met als twee punten de zelfbeproeving en de gedachtenis. Dat geeft meteen ook een nadeel aan: de combinatie met een aparte preek wordt als langdurig beleefd.

De toelichtingen in het liturgisch katern bevatten de aanbeveling dit formulier enkele malen per jaar te gebruiken (*Liturgisch katern*, p. 47). We doen er mijns inziens daarbij goed aan het onderricht erin ook in die zin serieus te nemen, dat een toegevoegde preek tot een minimum wordt teruggebracht.

2. Het korte formulier (II)

Dit formulier is een verkorting van het klassieke formulier. De indeling is gelijk, maar de zondecatalogus uit het klassieke formulier (die de tien geboden volgt) ontbreekt. Er staat ook geen geloofsbelijdenis in dit formulier. En het klassieke formulier is een beetje ingedikt. Ook heeft dit formulier ten opzichte van het klassieke formulier iets extra's: het heeft aparte aandacht voor de verwachting van de wederkomst van Christus. We vieren het avondmaal totdat Christus komt.

Traditioneel werd dit formulier gelezen in de middagdienst als er gelegenheid wordt gegeven om avondmaal te vieren voor gemeenteleden die in de ochtend verhinderd waren. Maar met die bedoeling is het niet geschreven.

Dit formulier leent zich goed voor bijvoorbeeld de dienst waarin jonge belijdende leden voor het eerst avondmaal vieren. Het is goed om avondmaal te vieren een week na de openbare belijdenis van het geloof. Dan doet de belijdenisdienst dienst als voorbereiding. Dit formulier biedt een balans tussen compleet onderricht enerzijds en ruimte om ook een preek te houden anderzijds.

Bij dit formulier wordt ons als keuzemogelijkheid geboden de onderdelen *nodiging* en *terugwijzing* over te slaan en te vervangen door een schuldbelijdenis en genadeverkondiging. Persoonlijk ervaar ik het als vreemd om iets uit een bestaand document over te slaan. Maar het kan, zolang schuldbelijdenis en genadeverkondiging niet tot iets ritueels worden. Ze dienen dan naar mijn oordeel door de voorganger ook expliciet op de deelname aan het avondmaal te worden toegesneden.

3. Het eerste formulier uit het liturgisch katern (III)

Dit formulier is kort, maar wel tamelijk compleet vergeleken met de twee vorige. Het zet net als de beide eerstgenoemde formulieren in bij 1 Korintiërs 11. De volgorde tussen gedachtenis en zelfbeproeving is andersom dan in de klassieke formulieren.

Ik gebruik dit formulier geregeld in middagdiensten met avondmaal voor degenen die er in de morgendienst niet bij konden zijn.

Het formulier mist een duidelijke dankzegging. Dat kan dan worden goedge maakt in een nabetrachtingspreek. Wanneer dit formulier aan het eind van een dienst wordt gebruikt, houd je toch het gevoel: is het nu al afgelopen?¹

4. Het tweede formulier uit het liturgisch katern (IV)

Dit formulier en ook het laatste (V) zetten in bij de instellingswoorden uit Matteüs 26. Dat is mooi. De inzet vanuit 1 Korintiërs 11 is heel bekend en vertrouwd. Maar de achtergrond van die tekst wordt toch gevormd door de misstanden in de gemeente van Korinte. Dat kan in de zelfbeproeving dingen uit balans brengen. De evangeliën liggen als 'tekstkeus' voor een formulier minstens evenzeer voor de hand. De beide laatste formulieren (IV en V) zijn beide bestemd om in een dienst te gebruiken waarin de prediking een zelfstandige plaats houdt en het avondmaal aan het eind van de dienst wordt gevierd.

Formulier IV heeft aandacht voor het lijden van de Heiland aan het kruis voor de zijnen. Voor de dankbaarheid en de vreugde die daarop moeten volgen. Het formulier bevat een korte maar krachtige terugwijzing en nodiging (NB: in die volgorde! Vgl. form. I).

De dankzegging wordt gevormd door een parafrase van Romeinen 5:8-10. Dat blijft overigens ook in deze versie een moeilijk bijbelgedeelte om met goede klemtoon voor te lezen, laat staan in zijn diepte meteen te begrijpen. Een woord dat prediking behoeft.

Het formulier is mijns inziens zeer geschikt om in de lijdenstijd te gebruiken, juist omdat alle nadruk valt op de overgave van Christus in de dood.

5. Het derde formulier uit het liturgisch katern (V)

Dit formulier lijkt op het voorgaande. Het zet in bij Matteüs 26, is bedoeld om te worden gebruikt aan het eind van een dienst waarin ook gepreekt is. In dit formulier staat opnieuw de zelfovergave van de Here Jezus centraal. Maar er is ook een andere focus: dat is de nadruk op Matteüs 26:29. De Here Jezus zal niet meer van de vrucht van de wijnstok drinken tot op de dag dat Hij haar nieuw zal drinken met ons in het koninkrijk van zijn Vader. De bruiloft van het Lam komt. Gespannen verwachting en hoop: alle tranen worden eens gedroogd.

De dankzegging in dit formulier wordt ontleend aan Romeinen 8:32-39.

De nadruk op de verwachting maakt dat ik dit formulier het liefst inzet in de adventstijd.

Conclusies

Concluderend is mijn ervaring dat we door een bewust kiezen van een formulier en daarbij een liturgie, zeker accenten kunnen zetten bij de viering van het avondmaal. En dat is winst. Maar het meest wezenlijke accent in een eredienst wordt niet gezet door de keuze voor een bepaald formulier. De prediking is meer passend om het Woord van God persoonlijk met accenten die passen bij Woord, hoorder en situatie te brengen. Juist daarom dient de eredienst voor alles woorddienst te blijven. Avondmaal vieren in een dienst die ook de prediking het volle pond geeft, is het meest ideaal. En die preek hoeft niet lang te zijn.

Avondmaal op Goede Vrijdag?

In het bovenstaande schrijf ik over avondmaal met een accent passend bij de tijd van het jaar. In bijvoorbeeld de lijdenstijd of de adventstijd leg je andere accenten. Dat lijkt me goed. Wat gebeurt in de prediking, mag ook merkbaar zijn aan het avondmaal.

Er zijn voorbeelden van gemeenten waar men op Goede Vrijdag het avondmaal viert. In de gemeente die ik dien (Capelle aan den IJssel-Noord) zijn we daar dit jaar toch weer mee gestopt.

Waarom? Een aantal redenen. Een tweetal praktische:

1) Goede Vrijdag is een enkele avonddienst. Dat betekent dat een substantieel deel van de gemeente het avondmaal moet missen. Zij passen op kinderen of zijn anderszins verhinderd. En er is geen tweede dienst waarin dat kan worden ingehaald.

2) Verder is Goede Vrijdag een bewegende datum. Dat kan resulteren in twee keer avondmaal dicht bij elkaar. Dat vonden we niet wenselijk.

Maar dat zijn maar de praktische redenen.

Wat mij zwaarder weegt, is het volgende. Een accent op het lijden van Christus kan zomaar doorschieten naar het dramatische. Een rouwstemming in de kerk en afzien van orgelspel voor de dienst bijvoorbeeld, onderstrepen dan dat we op Goede Vrijdag te maken hebben met het indrukwekkend lijden van onze Verlosser. Ik krijg daar een onaangenaam gevoel bij. Alsof we samen zijn om het lijden van de Here Jezus op te voeren, of dogmatischer gezegd: onbloedig te herhalen. Vier je zo 'Goede' Vrijdag? Ligt er wel genoeg nadruk op het goede ervan? En past daar het avondmaal bij? Is het zo dat we bij het avondmaal met onze gedachten op Golgota moeten zijn? Moeten we onze harten tot Golgota verheffen? De oproep bij het avondmaal klinkt toch anders. We willen toch ons hart verheffen naar de hemel en zien op Christus die daar voor ons pleit aan de rechterhand van zijn Vader.

Juist bij het avondmaal willen we heel de heilsgeschiedenis in rekening brengen. Tot en met dat deel dat nog geen geschiedenis is, maar toekomst en belofte: de bruiloft van het Lam.

Een accent moet niet verschuiven naar een eenzijdigheid.

Noot:

¹. Als storend ervaar ik de drukfout in het gebed: levenmakende Geest, i.p.v. levendmakende Geest.